

5. Bij de republiek der zeven Verenigde Nederlanden

Vlieghuis (Vleethuys) juli 1592. Een vredige boerschap met een viertal hofsteden aan een zandweg, die over de hooggelegen rand van het oerstroombdal van het Schoonebekerdiep loopt, richting Coevorden. Een andere weg kruist de eerste vlakbij de boerschap en voert naar het noorden via de Schans Ten Hole naar Sleen en Emmen. Een belangrijke weg, want hij leidt uiteindelijk naar Friesland en Groningen en dat zijn de invloedrijke noordelijke provinciën met handel en bedrijvigheid.

Ten zuiden van de zandweg naar Coevorden liggen de groengronden van het diep. Daar grazen 's zomers de koeien en paarden van de boeren aan de kronkelende "stroom met de duizend bochten", zoals men eeuwenlang zegt. 's Winters en in voor- en najaar staat het dal vaak onder water en is de "zomerweg" nauwelijks begaanbaar.

Dan loont het de moeite de langere en ook wat slechtere "winterweg" ten noorden ervan te gebruiken. Die weg, eigenlijk een breed sporenpad, loopt langs de essen en over de braak liggende markegronden van Vlieghuis en Weyerswold, de boerschap, die wat westelijker ligt. Op de essen verbouwen de boeren hun graan en peulvruchten en op de marke grazen de schaapskudden van Vlieghuis en Weyerswold. De marken zijn algemeen en onverdeeld bezit, waarvan de eigenerfde boeren ieder gebruik kunnen maken. Natuurlijk niet in even ruime mate; hij die de meeste waardelen (door vererving en schenking vergrote symbolische gedeelten) heeft, mag ook de meeste schapen laten grazen of de meeste turf steken.

Het is een stil en gerust leven, dat hier gevoerd kan worden onder de rieten daken van de grote boerderijen. Een geregeld leven! Alles is bepaald, ieder kent zijn of haar rol en wie er zich aan houdt, komt niets tekort. Zo ervaren Johannes en Jantien, de jonge boer en zijn vrouw van de Uythoeve dat ook. Twee jaar geleden zijn ze in de Mariakerk in Coevorden getrouwd en ingetrokken bij Johannes' ouders Berend en Geertrui. Johannes is de oudste zoon; hij zal de boerderij straks overnemen en hij heeft nu al samen met zijn vader de leiding van de werkzaamheden. Jantien is trots op hem, maar zij heeft voorlopig nog niets te zeggen. Schoonmoeder Geertrui is de onbetwiste bazin. Zij zet Jantien aan het werk in en om de hoeve; zijn beheert het geld, ook dat van de boer en trekt soms ook de opvoeding van haar vorig jaar geboren kleinzoon naar zich toe. Dat laatste op zo'n hinderlijke manier, dat het lijkt of ze haar schoondochter met opzet wil kwetsen. Jantien verbijt zich dan. 't Is haar kind, haar zoon, maar als ze klaagt bij Johannes, probeert deze het gedrag van zijn moeder altijd te vergoelijken. 't Is niet anders; Opoe is nu eenmaal de sterkste, door iedereen als zodanig erkend. Bovendien, ze kan zich vergissen, maar ze gelooft opnieuw zwanger te zijn. Een nieuw kleinkind, dat zal de bezitterigheid van opoe doen verminderen.

Er dringen onheilspellende berichten tot Vlieghuis door. Het Staatse leger van prins Maurits van Oranje belegert Coevorden. Dat is wel niet naast de deur, maar ook niet zó ver weg. En hoe zal het nu met de familieleden gaan daar in de stad? Met neef Arend van Loo bijvoorbeeld, die er al enkele jaren werkt als gezet in de timmermanswerkplaats van Cornelis Janszn. Het antwoord laat niet lang op zich wachten. Op 5 augustus wordt er 's morgens vroeg op de deur gebonsd. Als vader Berend opendoet, staat daar een totaal ontredderde neef Arend. De Spanjaarden hebben de stad in brand gestoken, midden in de nacht en ze hebben alle burgers de vesting uitgejaagd. De soldaten van Maurits hebben de vluchtende burgers allemaal laten passeren en nu is hij hier, Arend. Bij zijn ouders "op de Loo" kan hij niet terecht. Daar is een grote schans opgeworpen en er zijn overal soldaten ingekwartierd. Vader Berend aarzelt niet lang. Neef Arend is natuurlijk welkom.

Er komen nog meer vluchtelingen naar Vlieghuis. Ook de boeren van Weyerswold, Padhuis (ten oosten van Vlieghuis) en Schoonebeek verlenen onderdak aan tientallen gezinnen, veelal

familieleden uit Coevorden. Het moet verschrikkelijk zijn daar. Er staat geen huis meer en er wordt elke dag geschoten. Als de wind west is kan men in Vlieghuis het kanongebulder horen. Ook bij de Uythoeve is nog een gezin met vijf kinderen onderdak komen vragen en weer heeft vader Berend niet geweigerd. Maar dit geeft wel problemen. Helpt neef Arend elke dag op het land, Jans en Trijntje zijn echte stadsmensen. Hij is een bekende koperslager en niet gewend aan boerenwerk en zij is altijd bezig met de dreinende kinderen, Eigenlijk kijken ze een beetje op de boerenstand neer. Nee, 't is niet prettig, maar goed, prins Maurits zal Coevorden wel snel innemen nu.

Dat blijkt niet zo te zijn. De Spaanse generaal Verdugo probeert vanuit Emlichheim de stad te ontzetten en er wordt zwaar gevochten. Tenslotte trekken de Spanjaarden toch af en op 12 september is het dan zover. De overgave wordt een feit. De verdedigers krijgen vrije aftocht en Maurits neemt het kasteel in bezit.

Twee dagen later zet vader Berend het gezin van Jans en Trijntje al buiten de deur. Ze moeten zichzelf maar redden. Dezelfde avond staan ze echter weer bij de boerderij. Ze kunnen geen onderdak in Coevorden vinden. Alles ligt in puin en het kasteel en de kerk zitten vol soldaten. Opnieuw strijkt vader Berend de hand over 't hart. In vredesnaam dan maar! Maar Jans en de oudste kinderen moeten nu wel op 't land helpen en Trijntje in het huishouden. Ze gaan akkoord en inderdaad, de handen worden uit de mouwen gestoken. Neef Arend is gewoon gebleven. Hij heeft even poolshoogte genomen en gezien, dat er voor hem straks veel werk aan de winkel zal zijn. Maar dan moet het leven in de verwoeste stad eerst wel weer op gang komen en dat kan nog wel even duren. Als hij echter veertien dagen later nog eens gaat kijken, komt hij met groot nieuws terug. Hij is ontvangen door garnizoenscommandant Caspar van Ewsum, die hem vertelde zo gauw mogelijk met de opbouw te willen beginnen. Arend zou daaraan mee kunnen werken met een eigen timmermansbedrijf. Bovendien is prins Maurits van plan Coevorden tot een onneembare vesting uit te bouwen. Nooit meer zullen de Spanjolen de kans krijgen de stad te veroveren. Arend moet morgen maar eens terugkomen.

Dat doet hij en hij komt niet meer terug. Met hulp van de commandant kan hij al beginnen met de opbouw van de woningen. Ook Jans en Trijntje krijgen meer belangstelling en het duurt niet lang of ook zij vertrekken. Er worden noodwoningen in Coevorden gebouwd en er is behoefte aan handwerkslui. Vandaar. Het leven in Vlieghuis herneemt zijn oude bekende gang. Het boerenleven met al zijn beslommeringen neemt Johannes en Jantien en Berend en Geertrui weer volledig in beslag.

De maand september gaat voorbij met hard werken. De oogst moet binnengehaald en de familie van de Uythoeve is meer op 't land en in de schuren bezig dan in het woonhuis. Gegeten wordt er in de spieker, een klein schuurtje waarin de kookpot staat en waaraan de bakoven voor het brood is vastgebouwd. Op de zolder wordt het graan hiervoor bewaard. "s Nachts slapen Johannes en Jantien en de ouders in de vertrouwde bedsteden in huis. Jantien heeft Johannes verteld, dat ze weer in verwachting is en na enige aarzeling heeft ze ook moeder Geertrui in vertrouwen genomen. Dat heeft toch wel enig gevolg gehad. Ze wordt wat ontzien nu, dat is prettig, maar opoe Geertrui gaat zich ook nog wat meer met de kleine Berend bemoeien. Dat is weer niet zo prettig, ook al doet ze het met goede bedoelingen. Maar als ze na het werk in de nog warme avondzon met zijn vieren op de bank voor het huis zitten, is het leven goed. De oorlog is voorbij en uit Coevorden komen goede berichten. Neef Arend is volop an het werk. Hij is nog maar één keer op bezoek geweest, zo druk heeft hij het. En Jans en Trijntje zijn ook nog langs gekomen met de kinderen. Ook hen gaat het goed.

Vlieghuis oktober 1593. Een jaar is voorbijgegaan. Jantien is voor de tweede keer moeder geworden. Van een dochter en ze hebben haar Arendje genoemd, naar haar moeder. Opoe Geertrui heeft eerst wel wat zuinig gereageerd, maar ze is nu helemaal met de naam verzoend.

't Is ook zo'n lief wicht en ze kan er zo wonderlijk teer mee omgaan. Heel anders dan met de kleine Berend en niet zo bezitterig. Jantien en Johannes zijn er heel gelukkig mee. Ze hebben Arendje in Schoonebeek laten dopen. In de Sint Nicolaaskerk bij pastoor Hermannus Bredeweg, want de kerk in Coevorden is nog steeds niet in gebruik. Ze gaan nu ook maar ter kerke in Schoonebeek. 't Is toch veel dichterbij dan Coevorden en ook de burens en die van Padhuis gaan daarheen. Na de dienst ontmoeten ze elkaar en ook de boeren uit Schoonebeek. Dan kan 't wel heel gezellig worden, zo onder elkaar, de mannen en de vrouwen in afzonderlijke groepjes, pratend over hun eigen zaken. Koeien en kinderen, paarden en sieraden, hun geld en hun goed. 't Is vrede in 't land en ze hebben niets meer te klagen. Maar dan slaat de rampspoed toe. Verdugo kan niet berusten in het verlies van Coevorden en hij trekt opnieuw met een Spaanse troepenmacht naar het noorden. Bij Emlichheim legerd hij zich. Hij stuurt een grote afdeling ruiters dwars door het moerassige veengebied richting Schoonebeek, over een lang niet meer gebruikte weg, die hij in het geheim heeft laten opknappen. De aanval heeft maar één doel. Door een niets ontziende plundertocht moet de boeren zo veel angst aangejaagd worden, dat ze het wel uit hun hoofd zullen laten de Spanjaarden ook maar één strobreed in de weg te leggen. En...er wordt angst aangejaagd! De horde ruiters overvalt plotseling, op klaarlichte dag, de vreedzaam bij elkaar staande boerderijen. Paarden en koeien worden uit de stallen gehaald, de rieten daken in brand gestoken. De woeste vreemdelingen eisen geld en sieraden en de weigerachtigen worden doodgestoken, de vrouwen onder hen geschoffeerd en ook vermoord. De ruiters verdelen zich in kleine groepen, die met elkaar in snelheid en roofzucht wedijveren. Ook voor de bewoners van de Uythoeve komt de aanval onverwachts. Jan Pat, een jonge boer uit Padhuis, komt op een los paard aangereden en waarschuwt hen en de burens. "Zorg, dat je vortkomt, De Spanjolen komt eran!" Nu blijkt Geertrui ineens echt de baas. Handelend optreden is het enige dat er op zit. "Jantien, neem de kinder met! Naor de stroom en d'r over! In de bossies, daor komt ze niet!" En daar gaat Jantien, Arendje op de arm en Berend aan de hand. "Jannes, de koeien. Oet de stal d'r met en jaagt ze ook naar de stroom. Laot ze maor loopn. Wij vangt ze wel weer op. En gao dan naor Jantien en de kinder!". Johannes is al weg. "Berend, neem de peerden met. Ok de stroom over. Zet ze daor vast en kom dan terug. Ik laot de zwienen loopn en de hoender en ik bezorg mij 't geld. Wij komt mekaor dan zo weer tegen!". En daar gaat ook Berend. Op een dravend paard en 't andere aan de halster. Geertrui verdwijnt in de stal, haar opdrachten zijn uitgevoerd. Jantien bereikt met de kinderen via een doorwaadbare plaats in het diep de overkant en kan vanuit een bosje het dal tot de boerderij overzien. Als Johannes de koeien tot bij het water heeft gedreven voegt hij zich bij haar. Intussen heeft vader Berend de paarden in veiligheid gebracht en loopt terug. Dan gebeurt het! Een tiental gehelmde ruiters rijdt het erf op, springt van de paarden en juist op dat moment wordt moeder Geertrui zichtbaar, die zich vanachter de schuur uit de voeten maakt. Ze heeft een geldkistje in de ene en een knuppel in de andere hand. Maar ze wordt opgemerkt en de soldaten zetten haar na. Geertrui komt niet ver. De soldaten drommen om haar heen. Ze zwaait wild met haar knuppel, maar verzet is zinloos. Een van de rovers pakt haar van achter vast en de anderen nemen haar wapen en haar geldkistje af. Ze grijpen haar vast, er wordt ruw gelachen en dan komt Berend zijn vrouw te hulp. Hij grijpt een van de onverlaten, gooit hem op de grond en zijn sterke knuisten omknellen diens keel. De soldaten zijn even afgeleid en Geertrui maakt er gebruik van om er vandoor te gaan. 't Duurt niet lang. Een zwaard flitst en Berend valt neer. Schreeuwend en joelend omsingelen de rovers Geertrui opnieuw. Wat er nu gebeurt kunnen Johannes en Jantien alleen maar raden. Er wordt gelachen en geroepen en daar tussen klinkt het gegil van een vrouw in nood. Tot dat wegsterft en de soldaten hun zin hebben gekregen. Ze slenteren weg, een roerloze gestalte achterlatend. Even verder ligt er nog een.

Johannes, die te hulp heeft willen snellen, is door Jantien tegengehouden. 't Heeft geen zin. Ze wil haar man behouden en hem niet laten afslachten zoals zijn vader. Stom kijken ze toe, hoe hun mooie boerderij in vlammen staat en hoe de ruiters opstijgen en zich bij anderen voegen, op weg naar Coevorden. Stom staan ze even later bij het lijk van moeder. Ze is gesmoord met haar eigen rok, die de smeerlappen over haar hoofd hebben getrokken. Ze is onteerd, verkracht. Johannes kan zich niet meer inhouden. Hij vloekt en huilt tegelijk, terwijl Jantien in stille eerbied voor haar schoonmoeder de rok naar beneden trekt. Vader ligt met gespleten schedel op de grond, de vuisten nog verkrampt. Ook hij is dood. Als ze opkijken, zien ze hoe hun boerderij nog brandt. De Uythoeve gaat verloren. Ze zijn alles kwijt.

Hoe ging het verder? Verdugo kon Coevorden niet meer veroveren, maar trok zich pas op 25 april 1594 voorgoed terug. Toen op 25 juli Groningen door prins Maurits werd ingenomen, was het Spaanse gevaar geweken. Coevorden werd een sterke vesting, omringd door dubbele grachten, een buitenste gevechtsterrein, vijf meter hoge wallen met zeven bastions en daarvoor zeven ravelijnen, twee poorten, een centraal marktterrein en kaarsrechte nieuwe straten. Het kasteel werd een citadel, een vesting in de vesting.

Arend van Loo bouwde heel veel huizen, werd ook koopman, burgemeester en kerkvoogd. Door de twee laatstgenoemde functies werd hij de bouwheer van de nieuwe hervormde kerk (1641- 1647). Voor zichzelf liet hij eens statig herenhuis bouwen, dat van 1671 tot 1900 dienst deed als stadhuis.

Johannes en Jantien bouwden de Uythoeve weer op. Zij kregen nog meer kinderen, die allemaal goed terecht kwamen. Toen pastoor Bredeweg in 1598 predikant werd, werden ook zij met alle andere bewoners van Schoonebeek en de boerschappen hervormd. Ze werden zo de voorouders van gezeten protestantse boeren, waaraan Schoonebeek en omstreken zo rijk is.